

Ansamblul Cula Zătreanu/Conacul Boicescu- Istorie și perspective

*Alina-Cristina Cristea**

* Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea, România, e-mail: cristeea10@yahoo.com.

Abstract: *Cula Zătreanu Ensemble/Boicescu Mansion - History and perspectives.* In the present study is depicted an architectural ensemble from Zătreni, a village situated in the south-west of Vâlcea county. The monument is intimately linked to Zătreanu and Boicescu families. Apart of the historical evolution presentation, the researcher presents the actual state of the monument preservation, making proposals of urgent measures which are compulsory for its preservation. **Keywords:** architecture, nobility, Middle Ages, Modern Age, mansion, fortress, degradations.

Keywords: architecture, nobility, Middle Ages, Modern Age, mansion, fortress, degradations.

Introducere

O clădire istorică are o importanță arhitecturală, documentară, socială, culturală, spirituală, și uneori chiar și politică, însă impactul cel mai important pe care îl are este cel emoțional, fiind un simbol al unei culturi, o parte din istorie. Clădirile istorice prin modul și alcătuirea lor constructivă au un grad ridicat de vulnerabilitate¹.

Multe clădiri de patrimoniu din România, ridicate în secolele trecute, sunt realizate din zidărie masivă de cărămidă. De-a lungul timpului au avut de suferit, ca urmare a mai multor factori care au produs degradări, dar și numeroase cutremure. Clădirile de tip *Culă* sunt un tip de construcție semifortificată, construite în întregul spațiu balcanic între secolele XVIII și XIX. Termenul își are originea în limba turcă „kule”, iar traducerea lui, în limba română, este „turn”². În trecut, suprafața pe care culele se puteau identifica era mult mai mare, în prezent ele pot fi identificate în regiunea deluroasă a Olteniei și Munteniei. Au apărut ca reacție la climatul de nesiguranță creat de invaziile din sudul Dunării și al atacurilor cetelor de haiduci care prădau regiunile respective.

¹ Mogoșanu 2018, p. 1.

² Crețeanu, Crețeanu 1969, p. 5.

În cadrul satelor mari de pe marile proprietăți, în centru se afla *conacul* proprietarului. Conacul a fost reședința din provincie a nobililor feudali sau boierilor, moșierilor, mari proprietari de pământ. Lângă conac se aflau locuințele pentru muncitorii agricoli³.

Cula Zătoreanu, al cărei ctitor a fost Radu Zătoreanu, datează din anul 1754 (cu adăugiri în sec. XX), este monument istoric de arhitectură românească veche, de categorie valorică B, cod LMI 2004: VL-II-m-B-09977.

Conacul Boicescu, monument istoric, cod LMI 2004: VL-II-m-B-09978.

MINISTERUL CULTURII

Nr. crt.	Cod LMI	Denumire	Localitate	Adresă	Datare
728	VL-II-m-B-09977	Cula Zătoreanu	sat ZĂTRENI; comuna ZĂTRENI	4	1754, adaosuri sec. XX
729	VL-II-m-B-09978	Conacul Traian Boicescu	sat ZĂTRENI; comuna ZĂTRENI	4	sec. XIX

Fig.1. Captură LMI/2015.

I. Date de amplasament

Ansamblul Zătoreanu-Boicescu se află în comuna Zătreni, în partea de S-V a județului Vâlcea, în lunca râului Olteț, pe prima terasă neinundabilă, la 200 m est față de D.N. 67 B și la 250 m nord-est față de biserica de lemn cu hramul Sf. Nicolae; la 60 km nord față de Craiova; 90 km la sud față de Râmnicu Vâlcea; 250 km la vest de București.



Fig.2. Hartă satelitară.

³ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Conac>.

Comuna Zătreni face parte din județul Vâlcea, este situată în partea de sud-vest a județului, și este străbătută de râul Olteț și de pârâul Șasa. Relieful comunei este unul deluros; se află la o altitudine de 92 m în zona colinară a dealurilor piemontane. Particularitățile orografice ale teritoriului comunei se reflectă puternic în diversitatea aspectelor climatice, astfel se pot întâlni de la clima munților înalți, până la clima dealurilor joase, cu diferențele topoclimatice caracteristice de adăpost din depresiuni intra și subcarpatice⁴.

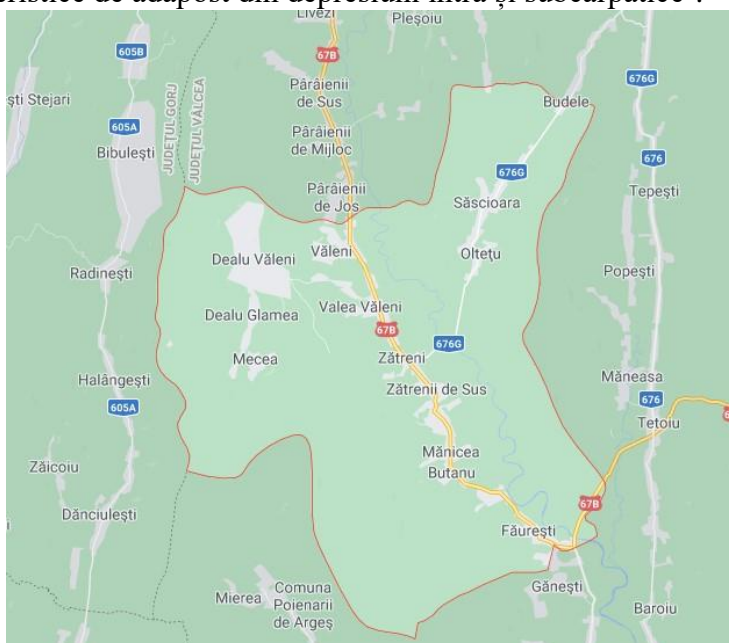


Fig.3. Harta localității Zătreni.

Folosința originală a culei a fost de locuință fortificată, ulterior, în urma naționalizării devenind sediul unei ferme agricole și locuință de serviciu. Imobilul a fost retrocedat în baza Legii 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989, republicată, cu modificările și completările ulterioare.

Deși construite în perioade diferite, cele două imobile care fac corp comun, și care au avut aceeași destinație (locuință a familiei Boicescu), trebuie văzute ca un tot unitar.

Moșia era alcătuită din 288 ha pădure gorun, o clădire cu destinația inițială de moară, curtea conacului de 2,4 hectare, și 43,6

⁴ Matei Copoeru, Monografia Comunei Zătreni, <http://zatreni.ro/wp/istorie/>.

hectare arabile perfect plane și situate într-o zonă neinundabilă lângă râul Olteț. Pădurea în proporție de 90% gorun se află la 2 km de conac și este formată din 3 parcele: 247 ha, 31 ha și 10 ha. Există acces la pădure, în primă parte pe șosea asfaltată, iar în partea a doua pe drum pietruit.

II. Prezentarea monumentului și a dotărilor sale

1. Arhitectura

Cula Zătreaanu, este compusă din: beci boltit semicircular ușor adâncit în pământ și două etaje cu câte trei încăperi și o sală. La ultimul etaj, cele trei încăperi, două cu bolți mănăstirești, se deschid de-a lungul unui hol îngust, boltit semicilindric, și foisorul sprijinit pe stâlpi de cărămidă, reuniți între ei prin arcade trilobate. Materialele și tehnicile de structură/construcție utilizate au fost: zidărie din cărămidă, planșee de lemn; pridvor susținut pe stâpi de cărămidă; șarpantă de lemn și învelitoare din țiglă. Zidurile culei au 80 cm grosime și măsoară aproximativ 12 x 10 m în plan.

Cerdacul este larg deschis către exterior prin arcade trilobate, sprijinite pe colonete cilindrice de zid, constituind un punct de veghe, de unde se supraveghea pe trei laturi activitatea curții, dar totodată și o mare valoare artistică a meșterilor olteni, pe care nu o aflăm în nici un alt sector din țară sau de peste hotare, al ariei de răspândire a culelor⁵.

Cula avea o ascunzătoare unde se puteau refugia ai casei (femeile, copiii) și se ascundeau obiectele de preț, pe când bărbații se luptau în foșoare până ce izbuteau să îndepărteze pe prădători⁶.

Extinderea realizată la începutul secolului XX (Conacul), compusă din subsol (amenajat cramă), parter și etaj, a fost făcută pe lungime către est, pe două nivele, care preiau elementele decorative ale culei. Tot ansamblul, ale cărui ziduri de cărămidă au grosimea de 1 m, în fața căreia se aflau fosta cantină a angajaților și două hambare, însumează un număr de aproximativ 30 de camere.

Descrierea degradărilor

Așa cum era de așteptat, trecerea anilor și-a pus amprenta și asupra acestor monumente. Dovadă sunt degradările prezente în:

Fundații: tasări și fracturi cauzate de inundarea terenului de fundare; fracturi provocate de împingerea pământului; tasări datorate adâncimii reduse a fundațiilor în raport cu structura solului în care a

⁵ Crețeanu, Crețeanu 1969, p. 14.

⁶ Godea 2006, p. 55.

fost ridicată structura de locuire; risc alunecări de teren; microfisuri datorită tasărilor inegale și modului deficitar de administrare zonală.



Fig. 4.



Fig. 5.

Pereți: Cărămida din pereții exteriori este vizibilă după căderea tencuielii; fisuri pe zone restrânse; crăpături în pereții exteriori la nivelul podului; crăpături la colțuri din cauza lipsei de țesere între pereți; calitatea materialelor și a execuției care au dus la slăbirea unor zone.



Fig. 6.



Fig.7.



Fig. 8.

Planșee: s-au constatat crăpături cauzate de deplasări ale reazemelor; infestarea grinzilor (și a podirii) planșeului cu ciuperci anaerobe; putrezirea capetelor grinzilor de planșeu pe reazem; aplatizarea bolților; formarea săgeții la cheie datorită unor supraîncărcări.



Fig. 9.



Fig. 10.

Șarpantă din lemn: Degradări prin putrezirea lemnului la majoritatea elementelor, cauza fiind pătrunderea apelor pluviale prin învelitoarea de țiglă degradată și tablă; infestare cu diferite ciuperci ale șarpantei, mai ales la pana de coamă și în zona tălpilor la cosoroabă; întreținerea deficitară a acoperișului (învelitorii din țiglă și tablă); lipsa unor părți componente ale înveltoarei; înveltoarea neetanșă a acoperișului; depozitarea unor materiale în pod care facilitează producerea degradării lemnului (moloz, excremente, folie, gunoi); lipsa/degradarea unor elemente de rezistență (câpriori, grinzi).



Fig. 11.



Fig. 12.

Subansambluri secundare: întreținerea necorespunzătoare a jghiaburilor, burlanelor, trotuarelor, instalațiilor etc.; degradarea zidăriei din coșurile de fum (cărămidă lipsă); degradarea învelitorii (tablă ruginită, țiglă lipsă sau spartă); fisuri la colțuri și la îmbinări ale pereților noi de compartimentare; fisuri și crăpături la colțuri între pereții de rezistență și cei de compartimentare din lipsă de țesere sau îmbinări necorespunzătoare; întreținerea deficitară.



Fig. 13.



Fig. 14.

Inventar mobil.

Mobilier interior nu există. Fiind distrus și prădat, după încheierea colectivizării, ansamblul a fost transformat în sediu al I.A.S. Zătreni. Au fost distruse cărțile (biblioteca fiind arsă), pianul scos în bucăți, tablourile au fost furate, curtea cu grădini de promenadă a fost rasă la nivel de arbori ornamentali pentru a face loc tractoarelor și semănătorilor⁷.

III. Repere istorice

Preda Vornicul Zătreatu după 1700 stăpânea moșia de la Bălcești până la Pârâieni. Fiecare descendent moștenea odată cu pământul și satele de clăcași. Urmașii săi fiind destul de numeroși (frați și alte grade de rudenie), a făcut ca moșia să fie dată și ca zestre, formând noi familii. Ultimul descendent al familiei Zătreatu a trăit către sfârșitul secolului XVIII, Iancu Zătreatu⁸, un împătimit al jocurilor de noroc, care în iarna anului 1810 a pierdut moșia la masa de joc. Nevoit să-și părăsească casa, a plecat la Craiova unde a ajuns cerșetor. Astfel, moșia vornicului Zătreatu a fost împărțită între o serie de boieri mai mici fără arbore genealogic, unii dintre ei venind ca arendași sau aduși de domnii fanarioți din localitatea Tetovo din Macedonia. Noii stăpâni ai moșiei din satul Bugiulești au fost familia Tetoianu, familie care a dat numele comunei Tetoiu. Un descendent al familiei Tetoianu a stăpânit o mică moșie în Zătreni pe la sfârșitul secolului XIX; fiica lui,

⁷ Popescu 1991, p. 25.

⁸ Popescu 1991, p. 26.

pe nume Mița căsătorită Florescu, a stăpânit moșia până în preajma celui de al doilea război mondial, când a început să o înstrăineze. După terminarea războiului, nepoata lui Ștefan Tetoianu, Margo căsătorită Bratu, a vândut ce a mai rămas din moșie până la naționalizare. Conacul din Zătreanu a fost acaparat de un arendaș venit din Bulgaria care s-a numit Boicescu și ai cărui urmași în mare parte s-au străduit să nu înstrăineze proprietatea. Astfel, pe vechile domenii ale feudei vornicului Preda Zătreanu, în secolul XIX existau o mulțime de boieri și boiernași sau venetici care au fărâmițat moșia⁹.

După anul 1900, moșia iese din patrimoniul familiei având noi proprietari, urmând ca după naționalizare ansamblul Cula Zătreanu/Conacul Boicescu să fie preluat de I.A.S.-ul local, unde, pe parcursul anilor, corpului central i-au fost aduse modificări importante (terasa conacului a fost obturată, fundațiile ansamblului au fost consolidate/subzidite). Odată cu legea retrocedărilor din anul 1991, a revenit moștenitorilor, dar lăsat în paragină; în 2007 a fost scos la vânzare iar în prezent este proprietate privată.



Fig. 15. Hartă cu a doua ridicare iossefină (sec. XIX). Cercul roșu - cula.

⁹ Popescu 1991, p. 27.



Fig. 16. Fotografie cu ansamblul Cula Zătreanu, Conacul Boicescu (perioada postbelică).

IV. Observații parietale/Cercetare de parament

Cula Zătreanu este o construcție de tip vernacular, compusă din: pivniță boltită în semicilindru și două etaje, la ultimul etaj păstrându-și holurile originale boltite semicilindric, două încăperi cu bolți mănăstirești, și foișorul sprijinit pe stâlpi de cărămidă, reuniți între ei prin arcade trilobate.

Cerdacul constituia un punct de veghe de unde se putea supraveghea pe trei laturi activitatea curții. Materialele și tehnicile de structură/construcție utilizate au fost: zidărie din cărămidă (zidurile culei au 80 cm grosime), planșee de lemn, pridvor susținut pe stâlpi de cărămidă, șarpantă de lemn și învelitoare de țiglă.



Fig. 17.

Legătura între etaje se face printr-o scară circulară de lemn. Un tip asemănător de scară mai este întâlnită și în județul Gorj la cula Glovoreanu.



Fig. 18.

Prin sondajul¹⁰ realizat la ultimul etaj se observă patru straturi de zugrăveală, databile în perioada sec. XX.



Fig. 19.

Conacul, extinderea realizată la începutul secolului XX, pe două nivele, a fost poziționat pe partea de est a culei, păstrându-i elementele decorative.

¹⁰ Sondajele au fost realizate de conf. univ. dr. Ileana Burnichioiu.

Terasa de pe latura de est este alcătuită din 14 colonete, cu distanța între ele de 1,76 m, respectiv 1,55 m. Coloneta are pedestal cu teșitură, este galvată (cu entasis), cu scotie, listel tor (semitor), capitel cubic din cărămizi suprapuse, teșite în partea superioară.

În interiorul terasei de la etaj se observă patru straturi de zugrăveală, databile ca și în cazul culei în sec. XX.



Fig. 20.

Pe fețele capitelului se întâlnesc jumătăți de ovaluri pe care se află o abacă dreaptă, neprofilată. În partea superioară, capitelurile sunt legate prin frize cu mici nișe.



Fig. 21.

În perioada post 1949, terasa a fost închisă, spațiile dintre colonete fiind umplute cu cărămidă. Tot în această perioadă, structura de susținere a etajului 1 al terasei a suferit modificări, prin introducerea de fier armat și beton.

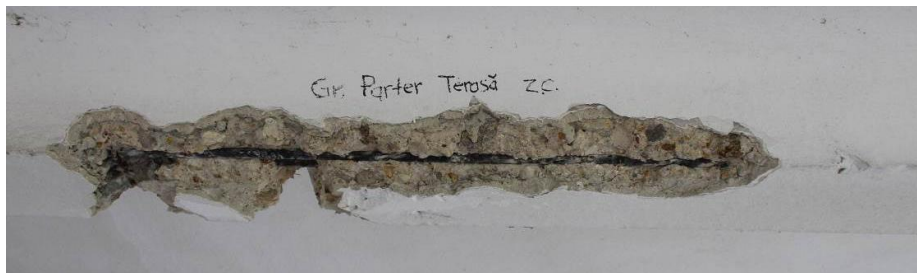


Fig. 22.

Terasa de pe latura de nord are șapte colonete, capiteluri care sunt la fel ca acelea de pe terasa estică. Elementul distinctiv față de prima terasă îl constituie grinda de lemn (de legătură) de sub frize. În sondaj s-au observat mai multe straturi de zugrăveală (4).

V. Ipoteze vechi și noi

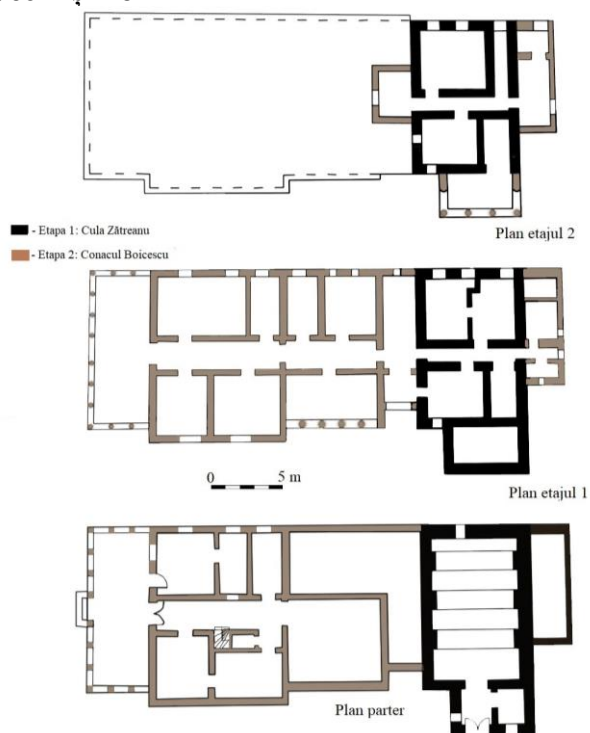


Fig. 23. *Plan etape de construcție.* Ansamblul Cula Zătreanu, Conacul Boicescu (după Andreșoiu et al. 2014).

Prima etapă de construcție a ansamblului a fost cula Zătoreanu, în anul 1754. Informații de ultimă oră ne-au fost oferite de doamna conf. univ. dr. Ileana Burnichioiu, în legătură cu evoluția culei. Astfel, pe baza studiilor dendrocronologice, materialul lemnos folosit la podea și șarpanta acoperișului sunt datate în perioada anilor 1858/1859¹¹.

A doua etapă, în anul 1938 a fost ridicat conacul Boicescu, adăugând în spatele culei un conglomerat de volume care reiau în exces elemente specifice: cerdacuri, arcade, panouri de fațadă în spiritul arhitecturii neoromânești¹².

Odată cu construcția conacului, la culă s-au adăugat succesiv: către apus, o cameră, un vestibul, și în spate o cămăruță de 2 x 2,50 m acoperită cu o calotă sprijinită pe arce și console. În partea de est, s-a construit un spațiu care face legătură cu clădirea nouă, în care a fost amenajată actuala casă a scării, și un cerdac disproporționat, cu coloane, arcade înalte și triloburi executate fără artă. Cu excepția foișorului, refăcut cu ocazia extinderii, partea veche a culei își păstrează autenticitatea.

În anul 1977 acoperișul clădirii s-a prăbușit, învelitoarea fiind înlocuită¹³.

În anul 2017 a devenit proprietate privată și urmează a fi restaurată și introdusă în circuitul turistic.

Considerații/Concluzii finale

Clădirile de patrimoniu de tip culă au fost construite pe o perioadă de patru secole în regiunea Oltenia. Prezentarea și analiza acestora, atât din punct de vedere al valorii lor istorice, arhitecturale, al sistemului constructiv, cât și rolul social avut în zona Olteniei, oferă informații importante pentru estimarea duratei de viață a acestora. Termenul de culă este împrumutat din vocabularul turco-bulgar, dar în ceea ce privește sistemul structural, funcțional, dar și arhitectural și estetic, singurul lucru comun cu culele amplasate în zona de Sud de Dunăre este denumirea. Construirea acestor mici fortărețe a fost o necesitate a vremurilor trecute, sistemul constructiv fiind adaptat la viața socială și la nevoile impuse de mediul înconjurător, iar influența obiceiurilor și tradițiile locale au dus la crearea unui stil unic și specific al Olteniei. Apariția culelelor se datorează unor împrejurări de forță majoră și fapte istorice care s-au manifestat exclusiv în această

¹¹ Tóth, Botár 2017, p. 3.

¹² Andreșoiu et al 2014, p. 198.

¹³ Informație oferită cu amabilitate de către domnul primar Lițoiu Constantin.

regiune, iar locul de amplasare fiind strategic ales în funcție de utilizarea pentru care au fost clădite.

În cadrul satelor mari de pe marile proprietăți, în centru se afla *conacul* proprietarului. Conacul a fost reședința din provincie a nobililor feudali sau boierilor, moșierilor, mari proprietari de pământ. Lângă conac se aflau locuințele pentru muncitorii agricoli.

Clădirile de patrimoniu din România sunt realizate din zidărie masivă de cărămidă și edificate în secolele trecute. Toate aceste clădiri au suferit de-a lungul timpului efectul mai multor factori care au dus la degradarea acestora. În plus, au fost supuse și la un număr mare de mișcări seismice puternice. Aceste clădiri pot pune în pericol viața a numeroase persoane, proprietari, uneori vizitatori, cât și a altor persoane aflate în vecinătatea lor. În aceste condiții consolidarea și întreținerea construcțiilor din zidărie prezintă un interes major pentru grupurile de specialiști din România și Europa. Cauzele ce duc la situațiile critice de colaps pot fi: mișcările seismice puternice; condițiile de fundare inclusiv alunecarea de teren a versanților, terenuri sensibile la înmuiere; intervenții neinspirate de-a lungul timpului; condițiile climatice ce duc la degradarea materialelor până la stadiul de friabilizare; întreținerea necorespunzătoare .

Probabilitatea de alunecări nu este ridicată. În zonă nu sunt probleme majore de instabilitate a terenului din punct de vedere geotehnic. Seismicitate Zona VIII - au loc cutremure de suprafață.

Avarii infrastructură. A fost bine conservată, nu prezintă degradări însemnate.

Avarii suprastructură. Pereții prezintă urme vizibile de vandalism, iar podelele au fost sustrate. Pereții sunt puternic fisurați și pe alocuri fără tencuieli. Ferestrele lipsesc aproape la întreaga structură, fiind înlocuite cu folie de plastic și tablă.

Echipele de realizare a restaurărilor trebuie să fie bine organizate și necesită un număr mare de specialiști, cum ar fi arhitecți, istorici de artă, ingineri structuriști, arheologi, biologi, chimiști, fizicieni, pentru partea de expertiză și proiectare, respectiv echipe de constructori în general conduse de ingineri constructori sau arhitecți, cu echipele lor de muncitori ajutați de asistența specialiștilor din celelalte profesii.

Propuneri:

- degajarea zonelor de acces pentru a permite aerarea și uscarea clădirii;
- evacuarea materialelor depozitate în pod;
- desfacerea/refacerea acoperișului - șarpantă și învelitoare;

- refacerea panșeelor din zonele aflate în pericol de prăbușire;
- lucrări de finisaje (interioare și exterioare): tencuieli, zugrăveli, recondiționare uși, ferestre, scări, pardoseli (cu păstrarea registrelor și tipului de model anterior; tâmplăria nouă să păstreze grosimea și modelul celei anterioare: grosimea ramelor și profilatura);
- instalații noi sanitare/electrice.

În concluzie, dat fiind faptul că întregul ansamblu este încadrat ca monument istoric și are importanță istorică și arhitecturală, ca și indicație generală se recomandă consolidarea, cât și reparații la întreaga structură.

Ansamblul urmează a fi reabilitat.

BIBLIOGRAFIE

Andreșoiu et al. 2014 – Andreșoiu B., Popa C., Brăcăcescu Cr., Bonciocat Ș., Blyth A., *Cule. Casele fortificate între fală și lumină*, București.

Crețeanu, Crețeanu 1969 – Crețeanu R., Crețeanu S., *Culele din România*, București.

Godea 2006 – Godea I., *Culele din România. Tezaur de arhitectură europeană*, Timișoara.

Gramescu, Barbu 2008 – Gramescu A.M, Barbu A.M.D, *Repararea și consolidarea construcțiilor, Seria Ingineria Construcțiilor*, București.

Mironescu et al. 2013 – Mironescu M., Stănescu A. M., Brotea T., Comănescu R, Purdea D, Stănescu M.V., Miro Grup SRL, *Necesitatea și oportunitatea unui cod (reglementare) pentru intervenții structurale la monumentele istorice și cele aparținând patrimoniului arhitectural și o propunere pentru realizarea sa*, București: Conferința Internațională AICPS.

Mogoșanu 2018 – Mogoșanu A. M., *Comportarea de lungă durată a pereților din zidărie masivă*, Teză de doctorat, Cluj Napoca.

Popescu 1991 – Popescu S., *Comuna Zătreni. Monografie*. mms.

Șuteu 2021– C. Șuteu, *Documentare Fotografică. Curs masterat*, Alba Iulia.

Tóth, Botár 2017 – B. Tóth, I. Botár, *Raport de analiză dendrocronologică. Cula Zătreanu din Zătreni, șarpanta istorică (vestică), județul Vâlcea, Miercurea Ciuc, mms.*

Zaharia et al 2014 – Zaharia R., Matache F., Majaru A.R., *Monumente istorice 2014. Ansambluri boierești din Oltenia, Muntenia și Dobrogea, București.*

Zamora L, Bonciocat Șt. 2006 – *Cule. Case boierești fortificate din România, București.*

Surse internet

<https://ro.wikipedia.org/wiki/Conac>

Matei Copoeru, Monografia Comunei Zătreni, <http://zatreni.ro/wp/istorie/>.

<http://www.inter-medias.ro/oferta.asp?id=20873>.

<https://vladeftenie.ro/2019/08/20/cule-in-lumina-in-vizita-la-culele-oltenesti/>.

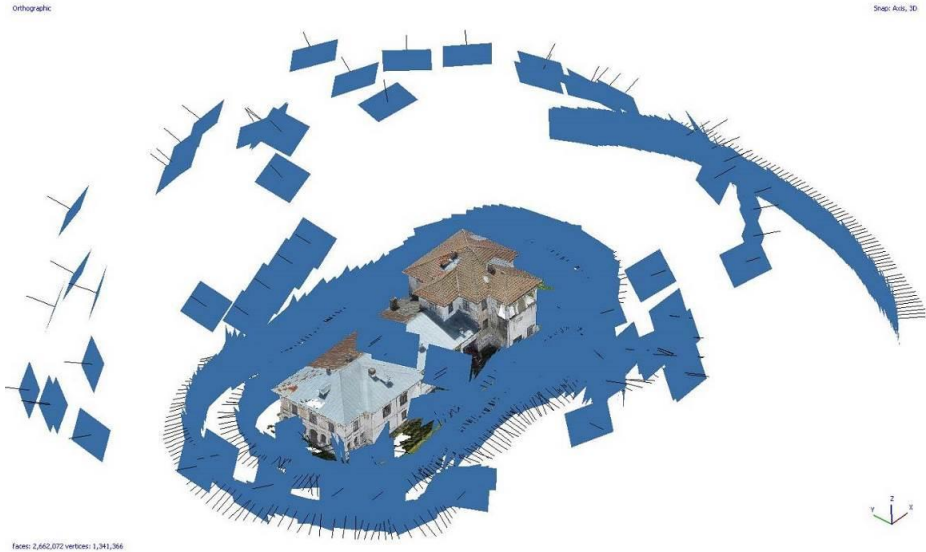
<https://www.kule.ro/despre-cule>.

<https://culeinlumina.ro/cule/>.

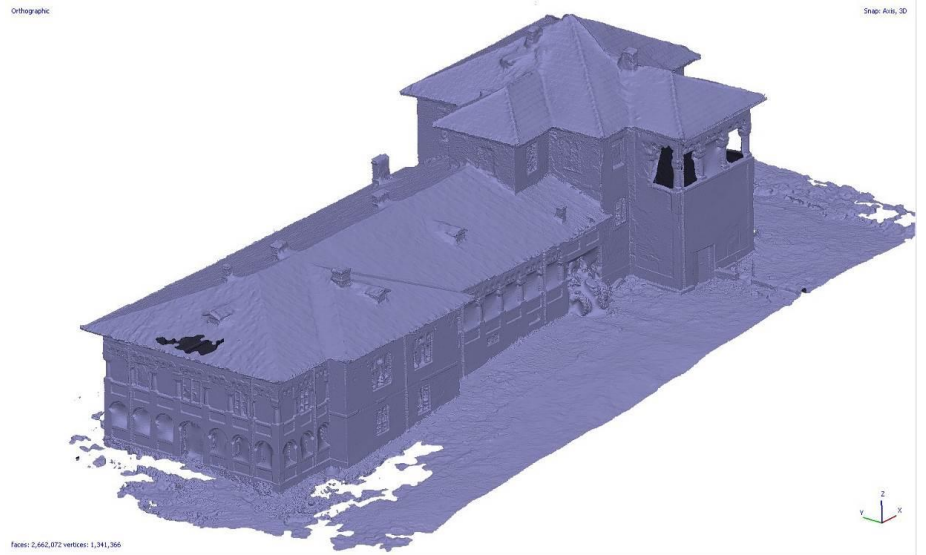
<http://mysecretromania.ro/cule-din-romania/>.

<https://maps.arcanum.com/en/map/europe-18century-firstsurvey/?layers=163%2C165&bbox=413982.94519251445%2C5831687.241049814%2C2063799.7636997588%2C6320884.222074942>.

<https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=413982.94519251445%2C5831687.241049814%2C2063799.7636997588%2C6320884.222074942>.



1



2

Fig. 24. Fotogrammetrie ansamblul arhitectural Cula Zătoreanu/Conacul Boicescu (Șuteu 2021)



1



2

Orthographic

Snaps: Anli, 3D



faces: 2,662,072 vertices: 1,341,366

3

Fig. 25. Fotogrammetrie ansamblul arhitectural Cula Zătreanu/Conacul Boicescu (Șuteu 2021).



1



2

Fig. 26. Fotogrammetrie ansamblul architectural Cula Zătreanu/Conacul Boicescu (Șuteu 2021).